

Urbano planiranje i zdravlje

Urbanizam je multidisciplinarna znanost koja se bavi prostornim uređenjem novih i postojećih gradova i naselja te proučavanjem njihova razvoja, strukture i života u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Kao multidisciplinarna znanost, urbanizam uključuje geografiju, ekonomiju, sociologiju, ekologiju, promet, filozofiju, pravo, medicinu i mnoge druge znanosti. Često se poistovjećuju prostorni i urbani plan i planiranje, ali postoji bitna razlika. Prostorno planiranje je »optimalni raspored ljudi, dobara i djelatnosti radi njihove optimalne upotrebe« u određenom prostornom obuhvatu, a sve u skladu sa zakonskom regulativom i specifičnim ekološkim, gospodarskim, društvenim i kulturnim uvjetima. Urbano planiranje vezano je za institucionalni proces donošenja odluka, za sadašnju i buduću namjenu zemljišta i građevina unutar obuhvata grada i naseljenoga mjesta.

U 19. stoljeću potreba za sprečavanjem čestih epidemija u industrijaliziranim urbanim područjima vodi u blisko povezivanje javnoga zdravstva i urbanog planiranja, uz procjenu i osiguravanje sadašnjih i budućih potreba zajednice. Takav pristup je aktualan i danas.

Prema SZO-u, u praksi, možemo govoriti o nivoima utjecaja urbanog planiranja na zdravlje. Prva razina je individualno ponašanje i stil života. Fizičko okruženje, oblikovano odredbama dokumenta uređenja prostora i plana, može olakšati ili onemogućiti zdrav stil života. Sklonost ljudi šetnji, vožnji biciklom ili boravku u prirodi zavisi o mogućnosti, kvaliteti i sigurnosti pješačkih i biciklističkih staza te dostupnosti lokalnog otvorenog prostora. To je vrlo važno kod djece, jer se navika redovitog i zdravog vježbanja stvara ili ne stvara u ranom djetinjstvu i traje cijeli život. Redovita vježba štiti ljudski organizam od srčanih bolesti, pretilosti, smanjuje mogućnost oboljenja od dijabetesa i drugih »civilizacijskih« bolesti. Zdrav stil života stvara osjećaj blagostanja i štiti od depresije.

Druga su razina socijalni i društveni utjecaji. Urbano planiranje može dovesti do uništenja društvenih mreža ili može predvidjeti uvjete za bogat društveni život. Mjesne mreže uzajamne potpore i prijateljstava ovise o postojanju zajedničkih aktivnosti i mjesta za sastajanje, kao što su čitaonice, kazališta, škole, pošte, kafići, sigurne ulice.... Podržavanje mjesne mreže uzajamne potpore i prijateljstava ovisi djelomično o skladnoj dugoročnoj strategiji stanovanja, gospodarskog, društvenog i kulturnog razvoja i prometa. Društvena podrška je naročito važna za najugroženije grupe. Osobe iz društveno ugroženih grupa sklone su depresiji, imaju češće komplikacije u trudnoći i veću učestalost srčanih kroničnih bolesti.

Treća razina su lokalni strukturalni uvjeti. Na trećoj razini utjecaja politika planiranja izravno utječe na osobno zdravlje, i to na više načina. Nedostatak stambenih građevina odgovarajuće kvalitete može voditi stresnom stanovanju i većoj potrošnji energenata. Mogućnost zapošljavanja može pomoći u ublažavanju siromaštva, depresije i posljedica slaboga zdravlja uvjetovanog nezaposlenošću. Dostupne urbane strukture, zajedno s učinkovitim i jeftinim sustavom prijevoza, mogu smanjiti probleme društvene isključenosti i otvoriti nove mogućnosti siromašnim i manje pokretnim osobama. Četvrtu razinu predstavljaju opći društveno-gospodarski, kulturni i okolišni uvjeti. Na najširoj razini utjecaja, lokalno urbano planiranje utječe na kvalitetu zraka, vode i tla. Također utječe i na emisiju stakleničnih plinova, osobito na emisije iz građevina i prometa, te na taj način djeluje i na zdravstvene rizike od brzih klimatskih promjena.

Urbanisti svojim radom utječu na dvanaest glavnih preduvjeta za zdravlje, a to su zdravi stil života, društvena povezanost, kvaliteta stanovanja, zapošljavanje, pristupačnost, proizvodnja zdrave hrane na lokalnoj razini, sigurnost, ravnopravnost, kvaliteta zraka i estetika, kvaliteta vode i odvodnje, kvaliteta zemlje i mineralnih resursa i klima. Urbano planiranje, zdravlje i održivi razvoj tijesno su povezani, a izostanak razvoja nepovoljno utječe na zdravlje ljudi odnosno na gospodarski, društveni i kulturni razvoj. Unatoč tome, razvoj može štetiti društvenom i fizičkom okruženju i može imati negativni utjecaj na zdravlje.

U kontekstu pokreta Zdravih gradova SZO zdravo urbano planiranje pojavilo se kao značajna tema u 3. fazi europskog projekta (od 1998. do 2002. godine). Na međunarodnoj konferenciji Zdravih gradova u Belfastu, u listopadu 2003. godine, predloženo je da zdravo urbano planiranje ostane jednom od centralnih tema pokreta i u 4. fazi. Cilj zdravog urbanog planiranja je potaknuti i usmjeriti urbaniste da pri planiranju i radu uvažavaju principe očuvanja i unapređenja okoliša, zdravlja i potreba korisnika prostora, te da maksimalno uključuju zajednicu u postupke izrade i donošenja dokumenata prostornog uređenja.

Zdravo urbano planiranje ostvarujemo kroz uključivanje ciljeva postizanja boljeg zdravlja u sve dokumente prostornog uređenja na razini lokalne i državne uprave, provođenjem dokumenata prostornog uređenja koji promiču zdravlje, edukacijom te razvijanjem samosvijesti i osjećaja pripadnosti prostoru i zajednici i stvarnim uključivanjem korisnika prostora u postupak donošenja dokumenata prostornog uređenja. Zdravo urbano planiranje znači

usmjeravanje rada urbanista u planiranju na korisnike prostora i način na koji oni koriste svoj okoliš (javni sadržaji), a ne samo usmjeravanje na izgradnju zgrada i gospodarstva te stvaranje spektakularnog vizualnog dojma i oblika. U promicanju ravnopravnosti u središtu zdravog urbanog planiranja treba biti potreba za provedenjem politike koja ima za cilj poboljšanje životnog standarda dijela populacije s posebnim potrebama. Pri tome je važno imati na umu različitosti strukture stanovnika grada.

U većini slučajeva pravne osobe zadužene za urbano planiranje nisu jedino odgovorne za faktore koji se odnose na planiranje zdravlja urbane okoline, te je zbog toga nužno potrebna suradnja. U suradnju je potrebne uključiti društvene i gospodarske ustanove, kao i organizacije za zaštitu okoliša. Vrlo je važan suradnički pristup u ostvarivanju dogovorenih ciljeva. Suradnja u urbanom planiranju uključuje različite pristupe u donošenju odluka, kao i svjesno uključivanje zajednice. Dio tog procesa traži identificiranje ulagača koji će moći objektivno odlučivati.

Rezultati zdravog urbanog planiranja vidljivi su kroz poboljšano zdravlje stanovnika, veće zadovoljstvo svih korisnika prostora, promjenu stila života korištenjem kvalitetnih gospodarskih, društvenih i kulturnih sadržaja u prostoru, smanjenje troškova za zdravstvenu zaštitu, smanjenje komunalnih troškova grada smanjenjem destruktivnih ponašanja prema komunalnoj opremi, održivi razvitak koji ukazuje na uvažavanje načela vezanih za okoliš, budućnost, kvalitetu života, pravičnost, načelo predostrožnosti i holističko/sveobuhvatno razmišljanje.

U 21. stoljeću se potvrđuje iskonska veza zdravlja i urbanog planiranja. SZO objedinjuje zdravlje i urbano planiranje kroz novu metodu rada – zdravo urbano planiranje i pokret Zdravi grad, a kao polazište primjenjuju se pozitivni učinci urbanog planiranja na zdravlje. Gospodarski, društveni i kulturni razvitak svakoga grada i naseljenog mjesta neposredno je ovisan o zdravlju stanovnika. U osiguranju kvalitete gospodarskog, društvenog i kulturnog razvitka te razvitka okoliša, zdravlja stanovnika i održivog razvitka urbanisti i urbano planiranje imaju beskrajno važnu ulogu. No i sami stanovnici, aktivnim sudjelovanjem u procesu urbanog planiranja, moraju preuzeti svoj dio odgovornosti. Time će još dodatno ostvariti utjecaj na pozitivna kretanja gospodarskog, društvenog i kulturnog razvitka vlastite zajednice.

Mandica Sanković, dipl. ing. arh.

Gradsko poglavarstvo Vinkovci
mandica.sankovic@vk.htnet.hr